

## **ODNOSI IZMEĐU BOSNE I HERCEGOVINE I SJEVERNE MAKEDONIJE – PREDOSMANLIJSKI I OSMANLIJSKI PERIOD DO VELIKE ISTOČNE KRIZE 1875. GODINE**

**Apstrakt:** *Geostrateški položaj, prirodne karakteristike, bogatstva i druge prednosti Balkanskog poluostrva omogućile su da na njemu žive, krstare i naseljavaju se grupe ljudi s različitim porijeklom, kulturom i jezikom još od prahistorije. O tome govore arheološka nalazišta i ostaci u svim djelovima Balkana, odnosno i na prostorima današnje Bosne i Hercegovine i Republike Sjeverne Makedonije. Bošnjaci, Makedonci i drugi narodi na ovim prostorima su dio tog bogatstva historije, kultura i tradicija sa svim sličnostima i razlikama koje imaju s ostalim balkanskim narodima. Bošnjaci su autohton narod središnjeg djela Balkanskog poluostrva s milenijumskim korijenima i viševjekovnim historijskim, kulturnim i političkim kontinuitetom vezanim za prostor Bosne, slično kao i Makedonci koji žive nešto južnije. Kontinuirane migracije izazvane burnim historijsko-društvenim pojavama i procesima uticale su na njihovu geografsku rasprostranjenost, kako na Balkanu, tako i u svijetu. U tom smislu prostor Bosne i Hercegovine, te Sandžaka (dio Srbije i Crne Gore) ima centralni značaj, a zemlje porijekla Bošnjaka su i djelovi Crne Gore, Srbije, Kosova i Hrvatske, dok prostori Makedonije, Slovenije, Albanije na različit način predstavljaju zemlje u kojima su se proširili migracijama. Prostor današnje Republike Sjeverne Makedonije i drugi djelovi Makedonije koji su dio Grčke i Bugarske, te u graničnim djelovima s Albanijom i Srbijom, imaju centralni značaj i predstavljaju prostor porijekla Makedonaca. Za razliku od Makedonaca koji su neznačajno zastupljeni u Bosni i Hercegovini, kako u prošlosti tako i danas, Bošnjaci u Makedoniji su viševjekovnog prisustva i učesća u stvaranju i izgradnji države u kojoj su jedan od ustavotvornih i konstitutivnih naroda. Ipak, kod običnih građana još uvijek postoji uvjerenje da su odnosi između Bosne i Hercegovine i Makedonije, kao i prisustvo Boš-*

*njaka na prostoru Makedonije novijeg datuma, odnosno, djelomično u prvoj polovini, a intenzivnije od druge polovine XX vijeka kada postaju federalne jedinice Socijalističke Federativne Jugoslavije, a prisustvo Bošnjaka je intenzivirano i kasnije od agresije na Bosnu i Hercegovinu devedesetih godina XX vijeka i priliva desetina hiljada izbjeglica. Iz tih razloga ovim prilogom želimo dati određene naznake o postojanju veza između Bosne i Hercegovine i Makedonije i njihovih naroda još iz predosmanlijskog i rannog osmanlijskog perioda sve do Velike Istočne krize. Kada je odlukama velikih sila Bosna okupirana od Austro-Ugarske, prostor Makedonije bio je preplavljen Bošnjacima. Da su veze i saradnja između Bosne i Makedonije, odnosno njihovih naroda bile značajne tokom prošlosti potvrđuje današnja realnost i međusobno povjerenje i saradnja.*

**Ključne riječi:** Sjeverna Makedonija, Bosna i Hercegovina, Bosanski ejalet, Osmanlijska imperija, migracije, ratovi, bogumilstvo, islam.

**Abstract:** *The geostrategic position, natural features, resources and other advantages of the Balkan Peninsula have made it possible for groups of people with different origins, cultures and languages to live, migrate and settle on it since prehistoric times. Archaeological sites and remains in all parts of the Balkans, i.e., in today's Bosnia and Herzegovina and the Republic of North Macedonia, witness to this. Bosniaks, Macedonians and other peoples in these areas are part of that wealth of history, culture and tradition with all the similarities and differences they have with other Balkan peoples. Bosniaks are the autochthonous people of the central part of the Balkan Peninsula with millennial roots and centuries-old historical, cultural and political continuity related to the area of Bosnia, similar to the Macedonians who live a little further south. Continuous migrations caused by turbulent historical and social phenomena and processes affected their geographical distribution, both in the Balkans and in the world. In this sense, the area of Bosnia and Herzegovina and Sandžak (part of both Serbia and Montenegro) is of central importance, and the countries of origin of Bosniaks are also parts of Montenegro, Serbia, Kosovo and Croatia, while the areas of Macedonia, Slovenia, and Albania in different ways represent countries in which they spread through migrations. The area of today's Republic of North Macedonia and other parts of Macedonia that*

*are part of Greece and Bulgaria, and in the border areas with Albania and Serbia, are of central importance and represent the area of origin of the Macedonians. Unlike Macedonians, who are insignificantly represented in Bosnia and Herzegovina, both in the past and today, Bosniaks in Macedonia have a centuries-old presence and participation in the creation and construction of the state in which they are one of the constitutional and constituent nations. However, ordinary citizens still believe that relations between Bosnia and Herzegovina and Macedonia, as well as the presence of Bosniaks in Macedonia, are more recent, i.e., partly in the first half, and more intensively since the second half of the 20th century, when they became federal units of the Socialist Federative Yugoslavia, and the presence of Bosniaks intensified even later after the aggression against Bosnia and Herzegovina in the nineties of the 20th century and the influx of tens of thousands of refugees. For these reasons, with this contribution we would like to give certain indications about the existence of ties between Bosnia and Herzegovina and Macedonia and their peoples from the pre-Ottoman and early Ottoman periods until the Great Eastern Crisis. When Bosnia was occupied by Austria-Hungary by the decisions of the great powers, the area of Macedonia was flooded with Bosniaks. That the ties and cooperation between Bosnia and Macedonia, that is, their peoples, were significant in the past is confirmed by today's reality and mutual trust and cooperation.*

**Keywords:** *North Macedonia, Bosnia and Herzegovina, the Eyalet of Bosnia, Ottoman Empire, migrations, wars, Bogomilism, Islam.*

### **Predosmanlijski period**

Migracije različitih etničkih grupa i naroda Balkanom bile su permanentne, samo s različitim intenzitetom. Pored prirodnih bogatstva, klimatskih prilika i drugih pogodnosti, veoma značajan faktor za doseljavanje bili su i bezbjedniji uslovi za život kroz organizirane velike državne zajednice i institucije. Ilirija, Makedonija, Rimsko carstvo, a zatim i Vizantija su omogućile da se u njihovim okvirima gradi putna infrastruktura, razvijaju gradovi, trgovina, zanati, unapređuje poljoprivreda, a time i konekcije između različitih naroda koji su živjeli na ovim prostorima i od kojih su se formira-

li današnji narodi i nacije na Balkanu. Ali, ono što povezuje Makedoniju i Bosnu, tačnije njihove narode je i duhovna povezanost iz predosmanlijskog doba.

U predosmanlijskom periodu s duhovnog i vjerskog aspekta, prvo hrišćanstvo, zatim pravoslavlje i katoličanstvo povezuje sve balkanske narode, ali za razliku od ostalih prostora, u Bosni i Makedoniji se razvija poseban vjerski pokret, poznat pod različitim imenima, a najčešće kao bogumilstvo. Ono se javlja u Makedoniji, odakle se proširilo cijelim Balkanom i miješalo sa sličnim učenjima u Bosni, a u jednom periodu bilo veoma značajno na prostorima današnje sjeverne Italije i južne Francuske. Zbog toga se susreću i različita imena u izvorima, a s obzirom da je u Makedoniji najpoznatija kao bogumilstvo, a pod istim imenom se spominje i u Bosni, odlučio sam da u ovom radu koristim taj termin. U srednjem vijeku i Kraljevini Bosni bogumilstvo je bila i priznata državna vjera, vjera plemstva i običnih ljudi. Bogumilstvo u osnovi predstavlja religiju u kojoj su obuhvaćena i socijalna pitanja usmjerena prema borbi za duhovno oslobođenje od crkvenih autoriteta i ideje o nepromjenjivosti društvenih odnosa.<sup>1</sup> Ovakva kvalitativna razlika u odnosu na konzervativno vjersko vođstvo je predstavljalo opasnost za Crkvu kao vrhovni autoritet sa silnim uticajem na politiku tadašnjih vladara.

Bez da ulazim u predstavljanje i učenje bogumilske vjere, njene analize i doktrine, što nije ni tema ovog istraživanja, tvrdim da je bogumilstvo odigralo veliku ulogu i ima ogromnu zaslugu za kontinuitet i postojanje makedonskog i bošnjačkog naroda. Veliki makedonski revolucionar i književnik Kočo Racin kaže: „Naša narodna kultura, naš bogati narodni folklor, neiscrpna riznica našeg naroda niz viševjekovna iskušenja – više su djelo Bogumilstva, nego što je uticaj pravoslavlja... Ima li u našoj narodnoj prošlosti uzvišenija pojava, uzvišeniji ideal i svjetliji cilj, nego što je Bogumilska. Koliko ljudi i danas se napajaju njime, misleći da se oslanjaju na najbolje narodne tradicije, iako možda i ne znaju koliko je to duboko naro-

---

<sup>1</sup> Меланија, Шерденковска, *Богумилско движење и неговите импликации*, Блесок бр. 15, Скопје, 2000, 5.

dno, istovremeno i suštinski Bogumilsko“.<sup>2</sup> Tako je i danas, kada građanstvo ne zna, a niti naučna javnost u Sjevernoj Makedoniji ne posvećuje veliku pažnju ovom djelu svoje prošlosti, mogu reći i značajnom djelu svoga identiteta. S druge strane Bošnjaci, ne samo kao značajan dio, već svoj poseban identitet vezuju za bogumilstvo, koje za njih predstavlja najčistiju monoteističku religiju, različitu od hrišćanstva, sa svojom samostalnom vjerskom zajednicom.<sup>3</sup>

Bogumilstvo je imalo ključnu ulogu u profiliranju duhovnog, vjerskog, političkog, kulturnog i društvenog života srednjevjekovne Bosne.<sup>4</sup> U najvećem periodu srednjevjekovne države Bosne između XII i XIV vijeka, bogumilstvo je bilo državna religija.<sup>5</sup> Na prostoru Makedonije nemamo toliki kontinuitet države koja bi bila tolerantna prema, mogu reći, svojoj izvornoj religiji, osim u periodu Samouilovog carstva (976–1018) kada je bogumilstvo bilo rasprostranjeno. Na vrhuncu svoje moći smatra se da je u sastavu njegove države bila i Bosna<sup>6</sup> u kojoj se kao i u Raškoj širilo bogumilstvo. Smatra se da je Samuil „vodio mehku politiku prema pripadnicima ove doktrine.“<sup>7</sup> U prilog ove teze govore i historijski podaci o mučenju i ubijanju pripadnika ove vjere od strane hrišćanskih vladara. Jedinstven slučaj u historiji je bitka kod Belasice, kada je Samuilova vojska poražena od strane Vizantijaca. Zarobljeni Samuilovi vojnici, njih više hiljada, je po naredbi cara Vasilija oslijepljeno, dok je svakom stotom ostavljeno po jed-

---

<sup>2</sup> Кочо, Рацин, *Проза и Публицистика, Драговитските Богомили*, Наша книга, Скопје, 1987, 110-111

<sup>3</sup> Зекир, Рамчиловиќ, *Бошњаци во Македонија во текот на XX век со посебен акцент на културата и просветата*, БКЗ, Скопје, 2014, 37, 45.

<sup>4</sup> Salih, Jalimam, *Historija bosanskih bogomila*, IPP Hamidović, Tuzla, 1999, 169.

<sup>5</sup> Зекир, Рамчиловиќ, *Бошњаци во Македонија во текот на XX век*, 65.

<sup>6</sup> Diskutabilna je teza da je i Bosna bila dio Samulovog carstva, i da je zauzeta u vrijeme Samulovog pohoda na Dalmaciju, koji se desio najverovatnije krajem X vijeka. Prema Ljetopisu Dukljanina kao najznačajnijem izvoru zasigurno je Samuil zauzeo Duklju, opustošio Kotor i Dubrovnik stižući do Zadra. U ovom izvoru postoje dvije rečenice, jedna da su Bosna i Raška bile žestoko opustošene, a druga da se posle toga vratio u svoju prestonicu. S obzirom da ne postoje drugi izvori, na bazi ovog se ne može zaključiti da su i ove teritorije ušle u sastav Samuilovog carstva.

<sup>7</sup> Nazif, Dokle, *Bogomilizam i etnogeneza Torbeša Kukske Gore*, Alem, Prozren, 2011, 31.

no oko kako bi mogao voditi ostale. Ovakvi zločini, pored ostalog mogu biti izazvani uglavnom zbog vjerskih razloga, o čemu ima više primjera iz prošlosti. A taj primjer nastavlja i ostali hrišćanski vladari, koji po svaku cijenu žele uništiti bogumilstvo.<sup>8</sup> Svakako da je bogumilstvo i nakon ovoga nastavilo da postoji u Makedoniji, posebno u njenim nepristupačnijim planinskim djelovima na zapadu.<sup>9</sup> Bosna i njeni vladari su jedini prihvatili bogumilske izbjeglice iz Makedonije, Raške, Bugarske i sa šireg prostora Balkana i južne Evrope.

Osim veza između naroda Makedonije i Bosne izazvanih nasiljem i protjerivanjem bogumilskih vjernika, treba istaći da su i bogumilske starješine u regionu takođe održavale sabore i sastanke vjerskog, ali i socijalno-političkog karaktera. Očigledno je da su bogumili jedna od prvih, ali i trajnih veza između prostora Makedonije i Bosne. O tim vezama i značaju bogumilstva Makedonije i Bosne govore i danas neki toponimi. U centralnom djelu Sjeverne Makedonije u blizini grada Velesa postoje sela Babuna i Bogomila, planina i rijeka Babuna, a u Bosni nalaze se mjesta Babun potok kod Mostara, Babunac kraj Visokog, selo Babunovići kod Srebrenika i dr. kao i mnoga prezimena.

---

<sup>8</sup> Carigradski monah Jevtimije je 1034. napisao spise protiv bogumila; Car Aleksij I Komnen (1081-1118) progoni bogumile koji nisu htjeli da prihvate pravoslavlje; Car Boril je 1211. u Trnovu sazvaio državno-crkveni sabor protiv bogumila u Bugarskoj; Veliki župan Stefan Nemanja 1186. saziva državno-crkveni sabor protiv bogumila u Raškoj, kada je pored njegove zabrane, njihovom poglavaru odsječen jezik, a vjerske starješine spaljeni na lomači, te progoni bogumila Raške; Car Dušan ima odredbe protiv bogumila u svom poznatom zakoniku; Papa Grugur IX, 1234. počinje krstaški rat protiv jeretika Bosne i prostora Balkana i mnogo drugih najsvirepijih primjera zločina nad bogumilskim vjernicima. U vrijeme krstaških ratova 1235-1239. godine Bošnjaci su “bili spaljivani na lomači”; Papa Inoćentije IV, djeda bosanske vjerske zajednice naziva “eretijarh koga Bošnjaci zovu papa”; Papa Urban II Bosnu je nazvao “Tvrtkova Bosna patarenska”.

<sup>9</sup> Nazif, Dokle, *Bogomilizam i etnogeneza Torbeša Kukske Gore*, 83; Nazif, Dokle, *Për Gorën dhe Goranët*, Prizren, 2002, 61; Јордан, Иванов, *Богомилски книги и легенди*, Софија, 1925, издание 1970, 36; Радивоје Младеновић, *Говор Шарпланинске жупе Гора*, СДЗ, Београд, 2001, 55-56, Alija, Džogović, *Selam*, br. 17, Prizren, 2000, 24-25.

Zanimljivo je da pored različitih imena koja se odnose na pripadnike ovog vjerovanja, veliki broj naučnika smatra da su Torbeši,<sup>10</sup> koji danas žive u zapadnim i sjeverozapadnim djelovima Sjeverne Makedonije, potomci poslednjih makedonskih bogumila koji su prihvatili islam. Jedan od razloga za masovno prihvatanje islama u djelovima Balkana gdje su živjeli bogumili je i sličnost sa islamskom vjerom, gdje pored ostalog i bogumilstvo ne priznaje Isusa kao Boga ili Božjeg sina. Tako da je vrlo vjerovatno da Bošnjake i Torbeše veže očuvano bogumilstvo u planinskim djelovima Makedonije, Kosova, Sandžaka (Srbija, Crna Gora) i Bosne. Na osnovu velikog fonda literature došli smo do saznanja da je etnonim „Torbeš“ direktno vezan sa bogumilstvom,<sup>11</sup> a Torbeš je jedno od imena za pripadnike bogumilstva u zapadnim djelovima Makedonije.

Zanimljivo je da i danas svijest ne samo o bogumilskom porijeklu, već i o bošnjaštvu osim u okviru historijske Bosne sačuvana i u graničnim djelovima Sjeverne Makedonije i Kosova u oblasti Šar planine i smatra se

---

<sup>10</sup> Jedno od imena za bogumile je i fundagijagi, od starogrčke riječi funda, što označava nešto kao torbu i moguće je da je to slovenska forma za isto ime. Također, turski istraživači naziv „torbeš“ vežu za perzijsku riječ „torbekeš“ što znaci onaj koji hoda sa torbom na ramenu.

<sup>11</sup> „Bogomilskoj crkvi pripadaju i Torbeši, koji su kasnije prihvatili muhamedanstvo. Sada oni žive u Tikvešu, Kičevu, Debru, Skoplju i u oblasti Gora (Šar planina).“ Jordan, Ivanov, *Bogomilski knigi i legendi*, Sofija, 1925, reprint izdanje 1970, 36; *Ruski slavist Seliščev, današnje Gorane naziva Torbešima koji po porijeklu mogu biti bogumili*. Radivoje Mladenović, *Govor Šarplaninske župe Gora*, Beograd, 2001, 55-56; „U jugozapadnoj oblasti za identifikaciju sljedbenika bogomila bili su rašireni mnogi nazivi kao što su babuni, torbeši i kuduđeri koji se javljaju i kasnije i koji jasno potvrđuju veliku popularnost koju je hereza uživala na ovoj strani.“ Димитър, Ангелов, *Богомилството в България, Наука и изкуство*, София, 1961, 150; „Prisutno je mišljenje da ovo ime ima korijene u bogumilom pokretu te da se Torbeši identifikuju kao posljednji ostaci makedonskih bogomila.“ Александар, Стојановски, По прашањето за потеклото на името Торбеш за неговото првично споменување во пишаните извори, *Научен симпозиум: Историја, фолклор и етнологија на исламизираниите Македонци*, Скопје, 1987, 31; „Pošto smo razmotrili sva poznata mišljenja o porijeklu imena Torbeš, najuvjerljivija nam se čini veza sa bogomilskim pokretom“. N. Dokle, *Për Gorëndhe Goranët*, 61; „Još uvijek ima bogumila u Makedoniji i Srbiji, (...) postoji duhovni pokret koji gasi žeđ sa gnostičkog bogumilskog izvora.“ Biljana, Đurđević - Stojković, *Verske sekte leksikon*, Narodna knjiga, Beograd, 2002, 55.

da je autentična i autohtona etnička zajednica, te jedna od najstarijih na Balkanu. Njihova današnja svijest o Bošnjaštvu i bogumilskom porijeklu daje za pravo da je bogumilstvo jako vezalo svoje pripadnike, a te veze, kultura i način života, uticale su na stvaranje elemenata zajedničkog identiteta. Ovo je još jedan faktor više koji govori da je saradnja između naroda Bosne i Makedonje bila i više nego intenzivna još u predosmanlijskom periodu. Neki naučnici, osim za one koji se izjašnjavaju kao Bošnjaci u oblasti Šar planine, smatraju da su Torbeši i Bošnjaci isti narod i iste geneze i porijekla, među njima posebno se ističe akademik Alija Džogović. Sve do 1912. godine, u okvirima Osmanlijske države, ovi krajevi imali su status kakav su imale i druge balkanske zajednice, jer nikome nije osporavano da se izjašnjava onako kako želi i osjeća. S obzirom na njihovo govorno porijeklo i sličnosti, na tradiciju, folklor, običaje, način života i vjerski život, Osmanlijska država je ovaj narod nazivala najčešće Bošnjacima, a nikad Srbima ili Makedoncima. Tako su ih nazivali i susjedi Albanci.<sup>12</sup> O zajedničkim bogumilskim korijenima govore i nadgrobni spomenici - stećci,<sup>13</sup> koji su osim u današnjoj Bosni i Hercegovini i njenim graničnim područjima susjednih država rasprostranjeni i u Sandžaku, nastavljajući u manjem broju do planinskih djelova zapadne Makedonije. Oni su zapušteni i nepoznati, ali postoje lokaliteti koje narod naziva grčko ili latinsko groblje, mramorje, kami i sl. Ovi lokaliteti nisu istraženi i zato u naučnoj javnosti preovlađuje mišljenje da stećci nisu bogumilski jer ih nema u Makedoniji. I jedna i druga teza imaju svojih nedostataka i zato su neophodna dalja istraživanja.

Narasli nacionalni pokreti tokom XIX vijeka od strane susjednih naroda i već formiranih država Srbije, Bugarske, Hrvatske, imali su za cilj da Makedonce, Bošnjake i druge etničke zajednice i narode asimiliraju i okupiraju njihove teritorije. Ovo je dodatno uticalo na veću povezanost i soli-

---

<sup>12</sup> Alija, Džogović, Bošnjačka suočavanja i izazovi, 11. april 2008, u: Arsim, Tarik Saliji, *Identitet, politički i društveni život Kosovskih Bošnjaka*, *Novi Muallim*, god. XVIII, br. 70, 2017, 95.

<sup>13</sup> Specifični srednjovekovni nadgrobni spomenici u obliku velikih kamenova sa uklesanim slikovnim ukrasima ili natpisima pripadnika bosanske bogumilske vjere.

darnost između Makedonaca, Bošnjaka, Crnogoraca i dr. koja je vidljiva i danas.

### **Osmanlijski period**

Prostor Makedonije nakon propasti Samuilovog carstva ponovo postaje dio Vizantije i cijeli naredni period je težak uz kontinuirane ustanke i formiranje država kratkog vijeka sve do dolaska Osmanlija na ovim prostorima sredinom XIV vijeka. Za razliku od prostora Makedonije, na prostoru današnje Bosne i Hercegovine nakon prvih državnih oblika od VIII vijeka, već od XI vijeka se formira stablina državna zajednica - banovina, a zatim i Kraljevina Bosna (XIV-XV), koja je za vrijeme kralja Tvrtka I (1377–1391) bila najmoćnija balkanska država. U ovom periodu bosanska mono-teistička religija - bogumilstvo je i oficijalna državna i narodna religija, kojoj sam posvetio pažnju u prvom djelu ovoga rada. Ipak, u cijelini uzevši, države Balkana su bile male i podijeljene, a Vizantija oslabljena, što je omogućilo relativno brz prodor i proširenje Osmanlijske imperije.<sup>14</sup> Tačnije, nakon Bitke na Marici 1371 godine, Osmanlije su najprije zauzele istočni dio Makedonije, a zatim ostale evropske prostore značajno mjenjajući tok historije Balkana.

Od vremena kada Makedonija postaje dio Osmanlijske imperije, ona postaje baza dalje osmanlijske ekspanzije, među ostalim i prema Bosni. Uticaj Osmanlija na Bosnu se značajnije povećao nakon što su osvojili Skoplje (1392). Posebnu ulogu ima Skopsko krajište kada na položaj skopskog krajišnika 1414. dolazi Ishak-beg,<sup>15</sup> kasnije i prvi beg Bosne. Kada je

---

<sup>14</sup> Osmanlijska imperija je ime koje se najčešće koristi u balkanskim historiografijama i isto koristim u ovom radu. Smatram da je isto djelomično tačno jer oficijelni naziv države je "Devlet-i 'Aliyye-i 'Osmâniyye" u prijevodu Uzvišena Osmanlijska Država. U novije vrijeme naziva se i samo kao „Osmanlı Devleti“ ili „Osmanlijska država, koja je bila univerzalna državna zajednica različitih naroda, kako Turaka, tako i Arapa, Bošnjaka, Albanaca, Srba, Makedonaca, Bugara itd. Osmanlijska civilizacija bila je ne samo transnacionalna, već i transreligijska s korjenima u starim civilizacijama Bliskog Istoka.

<sup>15</sup> O porijeklu Ishak-bega Ishakovića se ništa pouzdano ne zna, mada neki stariji pisci smatraju da je bio bosanskog porijekla. Važno je napomenuti da su Bošnjaci ti koji su sačuvali ime i djelo porodice Isaković kao dijela njihove kolektivne svijesti i historije i

Ishak beg Ishaković predložio sultanu Mehmedu Fatihu da osvoje Zvečan, sultan mu je poručio: Ti si stari žitelj toga kraja, pa radi kako znaš.<sup>16</sup> Ishak-beg i njegovi saradnici su se uplitali u međusobne sporove bosanskih velikaša pa su često nastupali i kao sudci u njima. Pod stalnom prijetnjom za presto i u strahu od daljeg progona i ubijanja njegovog naroda od strane katoličkog zapada, veliki bosanski vojvoda Hrvoje Vukčić, koji je i sam bio „pataren“ (bogumil) u pomoć poziva Osmanlije.<sup>17</sup> Njihovom pomoću 1415. odbranjena je Bosna od vojske ugarskog kralja Sigismunda. Na taj način osmanlijski uticaj u Bosni je rastao. Ishak-bega su na položaju krajišnika 1439. naslijedili njegovi sinovi, Barak i Isa-beg Ishaković.

Poslije osvajanja Bosne i upostavljanja Bosanskog sandžaka (1463), Isa-beg Ishaković je imenovan za bosanskog sandžak-bega, što je bila dužnost koja mu je, s obzirom na njegovu dotadašnju ulogu i položaj, po svemu i pripadala. Sjedište Bosanskog sandžaka postalo je Sarajevo, grad koji je upravo Isa-beg utemeljio. Utemeljitelj je i Novog Pazara, a veoma je značajan i za razvoj i izgradnju Skoplja što još jednom ukazuje na povezanost ovih centara i naroda koji u njima žive.

Nakon osvajanja Bosne, sudbina plemstva je bila različita, bosanski kralj Stjepan Tomašević Kotromanić je pogubljen, a dio plemstva, kao i Bošnjaka su prihvatili islam. Za nas je zanimljiv slučaj Katarine Kosače - Kotromanić, koja se u narodu tradicionalno naziva posljednjom bosanskom kraljicom, odnosno njenom djecom. Katarinin polubrat, Ahmed-paša Hercegović i kasniji zet sultana Bajezida II, organizirao je prebacivanje njene djece u Istanbul, tačnije Katarininog sina Sigismunda, koji je prihvatio islam i kao Ishak-beg Kraloglu (Kraljević) od Karasija,<sup>18</sup> postao jako utjecajan i imao je uspješnu vojnu i državničku karijeru. Njena kćerka takođe je prihvatila islam pod imenom Emina. Po nekim izvorima ostala je u Sko-

---

smatraju ih za jedne od svojih najvećih ličnosti iz prošlosti, pripadnika bošnjačkog naroda, identiteta i tradicije.

<sup>16</sup> Ejup, Mušović, Crnogorski Muslimani, Identitet Bošnjaka-Muslimana, *Zbornik radova sa naučnog simpozija u Plavu*, Centar za kulturu, Beograd, 1995, 68.

<sup>17</sup> Mustafa, Imamović, *Historija Bošnjaka*, Preporod, Sarajevo, 1997, 74; Ferdo, Šišić, *Vojvoda Hrvoje Vukčić Horvatinić i njegovo doba (1350.-1416.)*, A. G. Matoš iz Samobora i Naklada Hrvoje, Zagreb, 2004, 230.

<sup>18</sup> Današnji Balıkesir, sjeverozapadna Anadolija, Turska.

plju, a po drugima je zajedno s bratom stigla u Istanbul, odakle je po nalogu Isa-beg Ishakovića dovedena u Skoplje. Tu se odgajala i obrazovala pod njegovim tutorstvom. Umrla je u ranoj mladosti, vjerovatno nakon 1474. godine, kada se posljednji put spominje u osmanlijskim izvorima. U turskim izvorima je poznata i kao Kral k'zi ili Kraljeva kći, a spominje se i kao Tarihi-hanuma. U Osmanlijskoj imperiji nije bilo uobičajeno da se turbe podiže ženama, ali zbog njenog kraljevskog porijekla, a po nekim izvorima i rodbinskih veza sa Isa-beg Ishakovićem, on joj podiže turbe, koje je srušeno u Skopskom zemljotresu iz 1963. a zatim i obnovljeno (2014).<sup>19</sup> Tradicija lokalnog stanovništva različitih etničkih zajednica i religija vjeruje u ljekovitu moć pokojne princeze i posjećuje turbe, prije svega s malom djecom koja su bolesna i puno plaču, pri tom pale svijeće, ostavljaju novac, odjeću djece i sl., vjerujući da će im djeca ozdraviti.<sup>20</sup>

U vrijeme upravljanja Isa-bega Ishakovića započinje i intenzivnija saradnja, osobito trgovina između Makedonaca i Bošnjaka. Kahva, šećer i druga roba kupljena u Istanbulu i Solunu se prenosila karavanima preko Skoplja ka Bosni i Albaniji. „Skoplje ima jako razvijeno trgovinu sa Sarajevom, odakle za Bosnu se nosi duhan, pirinač, bamija i maslo, a iz Bosne se uvezivalo gvoždje i proizvodi od gvoždja. U Bosnu se nose skopske čohadžiske izrade, osobito odeća za Bošnjake.“<sup>21</sup> I skopske papuče su bile dobro prihvaćene u Bosni.<sup>22</sup>

Značajnije promjene privrednih odnosa u Osmanlijskoj imperiji dešavaju se početkom XVII vijeka. Shodno potrebama tržišta na prostoru Makedonije se prelazi na gajenje industrijskih kultura za izvoz prema Bosni, Austriji i dalje na zapad, a s druge strane se povećava uticaj industrijskih

---

<sup>19</sup> Nakon skoro pedeset godina i više inicijativa Bošnjaka Sjeverne Makedonije i Bosne i Hercegovine u 2012. je dogovorena obnova Turbeta poslednje bosanske princeze Emine kao najznačajniji spomenik Bošnjaka S. Makedonije. Krajem 2013. od strane Ministarstva kulture i Zavoda za zaštitu spomenika, Turbe je obnovljeno. Turbe je od izuzetnog značaja zbog činjenice da ono ukazuje na viševjekovni historijski kontinuitet Bošnjaka u Makedoniji, koji turbe posjećuju, posebno kada obilježavaju bošnjačke praznike. 3. Рамчиловиќ, *Бошњацитево Македонија во текот на XX*, 317.

<sup>20</sup> Prema kazivanju Rista Arsovskog, dana 16. 01. 2012, koji od 1946. živi u blizini Turbeta.

<sup>21</sup> J. Хаџи-Васиљевић, *Скопје и негово околина*, 117-118.

<sup>22</sup> В. Димитријевић, *Папуџије у Скопју*, 30.

производа sa Zapada.<sup>23</sup> Sve značajnija postaje proizvodnja pamuka, duhana, svile, afiona i dr. Rat između Austrije i Osmanlijske imperije (1683–1699) onemogućio je uspostavljeni transport i trgovinu, tada je 1689. bilo zapaljeno i u pepeo pretvoreno Skoplje. Kao i uvijek ratovi su krajnje negativno uticali ne samo na trgovinu već i na sve ostale pore društva i života, ali u mirnodopskim periodima uvijek se nastojalo da se stvore uslovi za transport i razvoj privrede. Kao što je bilo regulirano i trgovskim sporazumom između imperatora Karla VI i sultana Ahmeda iz 1718, u kojem se u 20 članova reguliše trgovina i plovidba dogovornih strana,<sup>24</sup> i drugih dogovora. Na još intenzivniji razvoj ekonomskih i drugih veza između prostora i naroda Bosne i Makedonije uticala je i Kontinentalna blokada (1806), tačnije zabrana Napoleona I svim državama pod njegovim nadzorom da kupuju britansku robu. Velika Britanija je odgovorila blokadom pomorskog prometa za francuske brodove, ali i za one iz neutralnih zemalja, te usmjerila trgovinu prema Južnoj Americi. Francuska i ostale evropske zemlje su se preorijentirale kontinentalnim putem prema istoku. Posljedice u cijelini su bile katastrofalne po ekonomski razvoj evropskih država. Ali se stvorila mogućnost za uspostavljanje bližih i življih veza na liniji od Soluna, preko Skoplja, Prištine, Novog Pazara do Sarajeva i dalje na zapad preko pristaništa jadranskog primorja, najviše preko pristanišnog grada Rijeke, ili kopnom prema Francuskoj. Transport je bio jako dobro organizovan, a bezbjednost i sigurnost puteva garantovala je Osmanlijska imperija. Prevoz je vršen karavanima konja, volova i kamila. Pored pamuka najviše se izvozilo žito i duhan. Ovaj put je poznat pod imeonom „Bosanski put“, zbog transporta pamuka se često spominje i kao, „pamučni put“. Karavani iz Soluna najčešće su robu prenosili do Prijedora, a onda preko rijeke Sane i Une do Kostajnice gdje je roba bila preuzimana od francuskih trgovaca.<sup>25</sup> U Sarajevu je ostala uspomena na tzv. „pamučnu godinu“ kada su bale

---

<sup>23</sup> Христо, Н. Гандев, Търговската обмена на Европа с' българските земипрез' XVIII и началотона XIX век, *Годишник на Софискиот Универзитет*, Ист.-Фил. ф-тет, том XL, София, 1944, 6-7.

<sup>24</sup> Tractatus Commericii et Navigationis inter Carolum VI. et Sultanum Ahmed Han 1718.

<sup>25</sup> Љубен, Лапе, Врски на Босна и Херцеговина со Македонија од почетокот на XIX век до 1878. година, *Гласник*, XII/2, ИНИ, Скопје, 1968, 150.

pamuka, ali i konja, pa i kamila, punile sarajevsku čaršiju do te mjere da se nije moglo slobodno hodati. O značaju trgovine pamukom govore i francuski konzuli, Furkad iz Soluna i Vas iz Prištine. U izvještaju konzula Furkade iz Soluna od 19. aprila 1813. stoji: „Sarajevo je u poslednjih 18 mjeseci postalo glavno stovarište kolonijalne robe koja se šalje iz Soluna i iz Skadra preko Broda za Vienu, a da konji iz Makedonije i iz Bosne jedva stižu da izvrše ovaj posao.“<sup>26</sup>

Skoplje je bilo centar trgovine sa Bosnom sredinom XIX vijeka. Najveća trgovinska kuća koja je sarađivala s Bosnom je kuća braće Hadži Georgijevih, poznatiji kao Hadži Kočkovci. Takođe i čuvena porodica Robevci je imala svog korespondenta, a zatim i svoje predstavništvo u Sarajevu.<sup>27</sup> S Bosnom je sarađivao i Hadži Vrajko sa sinom Nikčetom. Oni su u Bosnu izvozili štavljenu kožu i svilu. Bilo je i drugih, a imalo je i makedonskih trgovaca koji su zbog trgovine živjeli u Sarajevu, i bosanskih trgovaca koji su živjeli u Skoplju.<sup>28</sup> Kiradžije iz Kruševa putovali su u Sarajevo i širom Bosne i kupovali potkovice koje su prodavali u Makedoniji.<sup>29</sup> Ukoliko se roba iz Bosne ne bi prodala u Skoplju, ona se nije vraćala već se od strane bosnanskih trgovaca prodavala na tzv. „panađurima“ (vašarima) po Makedoniji. O prisustvu ovih trgovaca govore i dokumenti iz austrijskih arhiva iz 1861, 1864, 1870. i 1875. godine.<sup>30</sup> Jedan od takvih bio je Prilepski panađur, a preko Prilepa, Bosna je ostvarivala trgovinu s Albani-

---

<sup>26</sup> Стојан, Новаковић, Француске службене белешке о западно-балканским земљама из 1806 – 1813., *Споменик*, XXXI, Српска Краљевска Академија, Београд, 1898, 128-152.

<sup>27</sup> Вирцинија, Паскалева, Къмисторията на търговските връзки между Македония с Средна Европа през XIX век, *Известия за история*, XI, Българска академия на науките, София, 1962, 76.

<sup>28</sup> Proučujući porijeklo stanovništva Bosne, Milenko Filipović dao je dosta podataka o doseljenim makedonskim Cincarima u Bosnu, ali i o Makedoncima. On navodi i primjere da su se neki prezivali po gradu porijekla (Uškuplija, Monastirlija ...). Opširnije u: Milenko, Filipović, Cincari u Bosni, *Zbornik radova Etnografskog instituta u Beogradu*, SAN, knj. II, Beograd, 1951, 53-108.

<sup>29</sup> Данчо, Зографски, Крушевската Република, *Нов ден*, IV/8—9, Скопје, 1948, 109.

<sup>30</sup> Љ. Лапе, Врски на Босна и Херцеговина со Македонија од почетокот на XIX век до 1878. година, 152.

jom i Tesalijom, zatim Struški, Strumički i drugi vašari. Da je trgovina bila intenzivna govori i činjenica da nakon Berlinskog kongresa i novih uslova i granica smanjuje se i uspostavljena saradnja, kao na primjer da „Skopske kožare radile su do kraja XIX vijeka, sa prestankom trgovije sa Bosnom grad je pretrpeo mnogo.“<sup>31</sup>

Da je razmjena i saradnja između prostora Makedonije i Bosne bila više nego intenzivna govori i ime puta od Skoplja k Sarajevu, kako smo već pomenuli „Bosanski put“, koje se i danas održalo kao dio kolektivne memorije. U dosadašnjim, iako oskudnim arhivskim izvorima u ovim vezama ne spominju se rasprave, pa ni trgovinske malverzacije koje znaju biti vrlo česte. Ali, da je saradnja bila od povjerenja govori i često davanje robe na veresiju i poček, te pozajmica. Jedan trgovac iz Makedonije je uzeo robu 27. juna 1873. u Sarajevu na veresiju kod Hadži Mehmeda Misi-  
ra.<sup>32</sup>

Osim trgovine od XIX vijeka makedonski majstori i zoografi su ostavili djela trajnog karaktera i u Bosni i Hercegovini, posebno u crkvenoj arhitekturi. Poznati majstor i arhitekt Andrej Damjanov iz roda Renzovci Zografski iz Velesa je gradio crkvu u Čajniču, zatim sabornu crkvu sa kambanarijom u Sarajevu, rekonstrukciju Sahat kule u Sarajevu, vojnu kasarnu u Sarajevu i dr. O njegovoj grupi govori i jedan spisak od čak 32 zidara.<sup>33</sup> Postoje podacii o drugim gradnjama koje su radili makedonski majstori.

Moram napomenuti još jedan interesantan podatak iz vremena Osmanlija. Evlija Čelebija, na svom putovanju Balkanom spominje kasabu, odnosno grad „Nova Bosna (u originalu Yeni Bosna), koji se nalazi na teritoriji Ćustendilskog sandžaka, a pripada nahiji Kratovo. Zovu je i Novi Pazar (u originalu Yeni Pazar). Ona je izgrađena u vrijeme sultana Murata IV. Ovdje jednom nedeljno je pijaca, na kojoj sa svih strana se skuplja

---

<sup>31</sup> Коста, Костић, *Наши нови градови на југу*, СКЗ-Коло, Београд, 1922, 14.

<sup>32</sup> Милош, И. Ракић, *Трговина у XIX веку, Споменица Двадесетпетогодишњице ослобођења Јужне Србије 1912-1937*, *Гласник Скопског Научног Друштва [XVII-XVIII]*, Скопље, 1937, 676.

<sup>33</sup> Крум, Томоски, *Мајстор Андреја Дамјанов (1813-1878), Зборник на Архитектонско-градежниот факултет и Институт за народна архитектура*, Скопје, 1966, 42.

mnogo svijeta. Ima jedan han, jednu džamiju i sedamnaest dućana.<sup>34</sup> Danas ne postoji u ovom kraju nijedno mjesto sa ovim ili sličnim imenom. S obzirom na činjenicu da je Murat IV vladao od 1623-1640. i podaci o položaju ovog mjesta kazuju da je iz Kočana u pratnji dvadeset naoružanih mladića, išao četiri sata k istoku preko gora i planina. Pošto se radi o kasabi, danas ovo mjesto je najverovatnije grad Vinica, odakle dalje je Čelebija produžio na putu prema Delčevu. I Milka Zdraveva bez većih objašnjenja za kasabu Jeni Bosna smatra da je to grad Vinica.<sup>35</sup> Malo je vjerovatno da je grad, kako kaže Čelebija izgrađen u osmanlijsko vrijeme, jer je Vinica starije vizantisko utvrđenje, koje je dobilo ime kao centar proizvodnje vina. Ali, sasvim je moguće da je ovo mjesto bilo naseljeno Bošnjacima, jer period izgradnje, tačnije razvoja grada o kojem govori Čelebija u toku XVII vijeka kada se desila masovna migracija stanovništva poslije Velikog ili Vienskog rata. Osobito je bio veliki priliv Bošnjaka muhadžira iz Bosne, što nam daje za pravo da pretpostavimo i porjeklo imena.

Mnogo je izvora koji ukazuju za veliki priliv muhadžira u Makedoniji nakon protjerivanja osmanlijske vojske od strane austrijske vojske i balkanskih ustanika. Veliki broj muslimana iz Bosne, Hercegovine, Sandžaka i Crne Gore našli su skrovište u Skoplju, koje je svojim izgledom i ljepotom oduševilo muhadžire. Ali su austrijske vojske po naređenju generala Pikolominija 1689. zapalile Skoplje koje je pretvoreno u zgarište, ostajući da bude prepoznatljivo samo po nekoliko kamenih objekata. Od razvijenog grada sa preko 60.000 stanovnika, ostalo je samo njih oko 10.000, a njegova obnova je išla jako sporo. U toj manje istraženoj selidbi, muslimansko stanovništvo, među kojima i veliki broj Bošnjaka, uputilo se prema istoku. Zbog toga smo pomenuli i grad Nova Bosna ili Vinica, a sličnih primjera ima i u Bugarskoj gdje toponimi ukazuju da se dio Bošnjaka i tamo naselio

---

<sup>34</sup> Evlija, Čelebi, *Putopis Odlomci o jugoslovenskim zemljama, prijevod: Hazim Šabanović*, Svjetlost, Sarajevo, 1967, 345.

<sup>35</sup> Милка, Здравева, Македонија во патеписот на Евлија Челеби, *Географски разгледи*, Кн. 23 и 24, Македонско географско друштво, Скопје, 1986, 155.

stvarajući naselja po imenima napuštenih krajeva, kao Novi Pazar, Duga Poljana itd.<sup>36</sup>

Ovakva paralela može biti ocijenjena i kao tendenciozna, ali geografski položaj, putevi i kretanja stanovništva ipak ukazuju da dio naseljenih mjesta imaju muhadžirske u ovom slučaju i bošnjačke korijene. Na primjer, u Bugarskoj danas postoje dva naseljena mjesta sa imenom Novi Pazar. Manje je selo Novi Pazar u opštini Černočene u Krdžalijskoj oblasti u južnoj Bugarskoj i za njega je, s obzirom na postanak, stanovništvo i položaj na putu prema Turskoj, vrlo vjerovatno da su stanovnici bili Bošnjaci Sandžaka. U tim južnim i jugoistočnim djelovima Bugarske postoje i drugi toponimi vezani za prostor Bosne, dok se u sjeveroistočnom dijelu Bugarske također nalazi grad Novi Pazar, ali za koji ne možemo podržati ovakve tvrdnje. O njemu prvi pismeni podaci datiraju od 1444. pod imenom Jeni Pazar, utvrđeno mjesto gdje se desila velika bitka između vojske poljsko-ugarskog kralja Vladislava III i Osmanlija.<sup>37</sup> Ali, zanimljivo je da i u tom sjeveroistočnom djelu Bugarske u oblasti Silistra u opštini Sitovo postoji selo Bosna. Takođe, u zapadnoj Bugarskoj se nalazi i selo Bosnek u opštini Pernik u istoimenoj oblasti u blizini kojeg danas prolazi i autoput prema Sofiji. Sve navedeno iziskuje dopunsko terensko i arhivsko istraživanje sa kojim vjerujem da će se potvrditi i navedene teze. I u daljim sukobima između Osmanlijske imperije i Austro-Ugarske od 1717-1739, a posebno kasnije tokom daljih vojnih poraza i gubljenja teritorija, posebno nakon Berlinskog kongresa, veliki je priliv muslimanskog stanovništva u Makedoniju, a zatim nakon Balkanskih ratova dalje na istok prema prostorima današnje Turske.

Početkom XIX vijeka nezadovoljni svojim položajem i nametnutim reformama Porte, Bošnjaci započinju organiziran ustanak i otpor protiv sultana i osmanlijske vlasti. Godine 1831. Husein-kapetan Gradašćević je

---

<sup>36</sup> Ејуп, Мушовић, Македонија као мост на путу исељавања Санџачких Муслимана и као њихова нова домовина, *Новопазарски зборник*, 18, Музеј Рас, Нови Пазар, 1994, 136.

<sup>37</sup> Георги, Сотиров, От Нови пазар започва нова Българија, *Вестник Строител*, Брой 24, г. III, 17 јуни 2011, Издание на Камарата на Строителите в Българија, Софија, 2011, 16; Стратегически План на Община Нови Пазар 2007–2013, План за развитие 2007 – 2013, Община Нови Пазар, Нови Пазар, 2013, 43.

izabran za vođu pokreta za Bosansku autonomiju. Brzo je otjerao vezira i ostale protivautonomijske plemiće i postao vladar Bosanskog pašaluka. Iste godine, 18. jula, bosanska vojska nanosi veliki poraz osmanlijskoj vojsci pod zapovjedništom velikog vezira Mehmed Rašid-paše u blizini Štimlja na Kosovu protjerujući je do Skoplja. Tada Gradašćević odlučuje da ne nastavi pohod i vraća se u Bosnu gdje su ga njegovi vojnici proglasili novim vezinom, 12. septembra 1831.<sup>38</sup> Ovo govori da Bosanska vojska nije imala pretenzije za teritorije, pljačku, nasilje, već se borila za svoju autonomiju i državnost smatrajući da i pored određenih administrativnih privilegija u odnosu na druge osmanlijske prostore, to više nije bilo dovoljno. Prema austrijskim izvorima, Husein-kapetan je još prije vojne pobjede na Kosovu poslao jednu delegaciju velikom veziru sa zahtjevima, koji se nalazio u Skoplju, a druga je delegacija nakon pobjede u Skoplje stigla 6. novembra 1831. Tada je veliki vezir obećao podržati ustaničke zahtjeve i zauzeti se kod sultana da se za bosanskoga vezira imenuje Husein-kapetan Gradašćević. Navodne konsultacije i razgovori su bili zastor iza kojeg se skrivala vojna priprema za napad i ponovno zauzimanje Bosne od strane osmanlijske vojske sljedeće godine. Istraživači i vojni stratezi ovoga razdoblja historije Bosne smatraju da je Husein-kapetan napravio veliku grešku što je nakon velike pobjede obustavio dalje vojne operacije i podlegao varljivim obećanjima velikog vezira da će sultan ispuniti sve njihove zahtjeve samo da se vrate u Bosnu. Ipak, ne samo što je tada Husejin-kapetan mogao zauzeti i Skoplje od razbijene osmanlijske vojske, on je ostao u kolektivnoj memoriji kao heroj naroda nezadovoljnih osmanlijskom vlašću. Zanimljivo je, što sam i lično čuo od Makedonaca i Turaka iz Makedonije, kada neko hoće pofaliti nekog hrabrog čovjeka kaže mu da je „Zmaj od Bosne“, iako ne znaju o kome se uopšte radi, odnosno da je riječ o Huseinu-kapetanu Gradašćeviću. Ovaj ustanak je imao uticaj na makedonski narod, na podizanje svijesti za autonomiju i slobodu, a posebno ustanci (1875-1878) uglavnom hrišćanskih naroda u drugoj polovini XIX vijeka u Bosni i Hercegovini protiv osmanlijske vlasti. U ovim ustancima su učestvovali i dobrovoljci iz Makedonije, a bilo je nastojanja da se podi-

---

<sup>38</sup> Opširnije u: Ahmed, S. Aličić, *Pokret za autonomiju Bosne od 1831. do 1832. godine*, Orijentalni Institut, Sarajevo, 1996.

gnu ustanci i u Makedoniji, što se i desilo, kada je pokrenut Razlovački ustanak (1876).

Međusobno razumijevanje i tolerancija Bošnjaka i Makedonaca uvijek je bila na visokom nivou. Zajednički viševjekovni život pod istim državnim krovom i zajedničke nevolje, dovele su do uspostavljanja trajnijih dodira i zbližavanja naroda i zemalja.<sup>39</sup> Zanimljivo je da se to odrazilo i u narodnoj književnosti. Na primjer, iz vremena kada su epidemije kolere i čume kosile stanovništvo Bosne, pjeva se u makedonskim narodnim pjesmama da „чума биет Босна Сараево“ (Čuma bije Bosnu Sarajevo) ili u Zborniku narodnih pjesama poznatih makedonskih prerodilaca Braće Dimitra i Konstantina Miladinovaca: „што се Босномошне зачатило?“<sup>40</sup> (što se Bosnom mnogo zamračilo) i dr. Jedan od njih Dimitar Miladinov boravio je 1855. u Mostaru na službi kod grčkog vladike kao njegov pisar. Zadržao se oko šest mjeseci i revoltiran na nehuman odnos vladike prema seoskom stanovništvu Hercegovine napušta posao, boraveći kratko u Sarajevu, da bi se ponovo vratio u Makedoniju.<sup>41</sup>

Na kraju značajno je da napomenemo da je i u književnosti i među makedonskim prerodbenicima u XIX vijeku u radovima o jezicima, svoje mjesto imao i bosanski jezik. Makedonski prerodbenik Đorđi Pulevski, u svom *Rečniku od tri jezika*, objavljenom u Beogradu 1875. navodi da: „slavjanski jezik ima pet razlika... To su ruski, hrvatski, bosanski,<sup>42</sup> bugarski i makedonski... Ruski i bugarski su najbliži. A hrvatski, i bosanski i makedonski su najbliži“.<sup>43</sup> Ovo dodatno potvrđuje bliskost naroda, odnosno njihovih jezika.

---

<sup>39</sup> Љ. Лапе, *Врскина Босна и Херцеговина со Македонија од почетокотна XIX век*, 149.

<sup>40</sup> *Dio pjesme "JEDAN SIN U MAJKE" и:* Български народни песни, собрани од Браќа Миладиновци, Димитрија и Константин, А. Јакч, Загреб, 1861, 344-345.

<sup>41</sup> Харалампие, Поленаковиќ, Страницио дмакедонската книжевност, К. Рацин, Скопје, 1952, 156-157.

<sup>42</sup> U njegovom Rječniku stoji: „bošnjački“, najverovatnije zbog uticaja turskog jezika koji zbog svog izgovora bosanski jezik naziva „bošnakča“, od „bosnakča.“ Važno je da isti se svrstava kao poseban jezik, odnosno bosanski jezik, koji postoji tim imenom vjekovima i pod tim imenom je standardiziran kao jedan u grupi slovenskih jezika.

<sup>43</sup> Ђорђе, М. Пуљевски, *Речник од три језика, С. македонски, арбански и турски, Књига II, У Државној штампарији, Београд, 1875, 40.*

Ovim kratkim pregledom htjeli smo ukazati na neke zaboravljene činjenice jednog perioda ili bar dodirnuti sve ono što treba biti dalje istraženo i prezentirano naučnoj, ali i široj javnosti.

## **Rezime**

Narodi Makedonije i Bosne i Hercegovine su od davnina sarađivali na raznim poljima. U predosmanlijskom razdoblju ih je povezivala vjera – bogumilstvo, zatim trgovinske veze između istoka i zapada, stalne migracije, pripadnost istim administrativnim cjelinama, slavenskoj civilizaciji itd. Te činjenice su sadržane u arhivskim dokumentima i na osnovu njih nastalim naučnim historijskim radovima, kako na području Makedonije i Bosne i Hercegovine, tako i cijelog Balkana.

U Osmanlijsko doba, koje je trajalo nekoliko stoljeća, te veze su produbljivane, jer se radilo o istim procesima koji su kreirani od strane Osmanlija, ili su bili posljedica slabljenja Osmanlijske imperije. Činjenica da je islam prihvatilo u najvećem broju bogumilsko stanovništvo, koje su Osmanlije zatekle kako u Makedoniji tako i u Bosni i Hercegovini, postala je dodatna spona između ova dva geografska teritorija i naroda koji su ih nastanjivali. U tom kontekstu je značajno pomenuti doprinos Isa bega Ishakovića, osnivača Skoplja, novog Pazara i Sarajeva, zatim legendarnog Husein kapetana Gradašćevića – „Zmaja od Bosne“ kao sinonima otporu omraženoj Osmanlijskoj imperiji, sa kojim se i danas poistovjećuju borci za prava naroda, i mnoge druge koji su bili vezivno tkivo dvaju naroda.

I nakon progona Osmanlija, u vrijeme od Berlinskog kongresa do današnjih dana, te veze su, istina u novim okolnostima ispletene novim nitima, ne samo opstajale već su i produbljivane. Najviše su uslovljene migracijom Bošnjaka sa prostora Bosne i Hercegovine i drugih balkanskih prostora, uzrokovanih ratovima hrišćanskih balkanskih i evropskih država sa Osmanlijama, u kojima su Bošnjaci bili najblaže rečeno kolateralna šteta. Jedan broj Bošnjaka je preko Makedonije migrirao u Tursku, a značajan broj njih se zadržao u Makedoniji i danas, i oni su, uz sve ostale pogodnosti i razumijevanja, postali važna veza između dvaju naroda i dvaju država.

## RELATIONS BETWEEN BOSNIA AND HERZEGOVINA AND NORTH MACEDONIA – PRE-OTTOMAN AND OTTOMAN PERIOD TO THE GREAT EASTERN CRISES OF 1875

### Summary

The peoples of Macedonia and Bosnia and Herzegovina have cooperated in various fields since ancient times. In the pre-Osmanli period, they were connected by faith - Bogomilism, then trade ties between East and West, constant migrations, belonging to the same administrative entities, Slavic civilization, etc. These facts are contained in archival documents and scientific historical works based on them, both in the area of Macedonia and Bosnia and Herzegovina, as well as in the entire Balkans.

During the Ottoman era, which lasted for several centuries, these ties were deepened, because it was about the same processes that were created by the Ottomans, or were a consequence of the weakening of the Ottoman Empire. The fact that Islam was accepted in the largest number by the Bogomil population, which the Ottomans found both in Macedonia and in Bosnia and Herzegovina, became an additional link between these two geographical territories and the people who inhabited them. In this context, the contribution of Isa Bey Ishaković, the founder of Skopje, New Pazar and Sarajevo, then the legendary Husein Captain Gradašćević - the “Dragon of Bosnia” as a synonym for resistance to the hated Ottoman Empire, with which people's rights fighters are still identified today, and many others who were the connective tissue of the two peoples.

Even after the expulsion of the Ottomans, in the time from the Berlin Congress to the present day, those ties were, in fact, woven with new threads in new circumstances, not only persisted but also deepened. They are mostly conditioned by the migration of Bosniaks from Bosnia and Herzegovina and other Balkan areas, caused by the wars of the Christian Balkan and European states with the Ottomans, in which the Bosniaks were, to put it mildly, collateral damage. A number of Bosniaks migrated to Turkey via Macedonia, and a significant number of them remained in Macedonia even today, and they, along with all other benefits and understandings, became an important link between the two peoples and the two states.